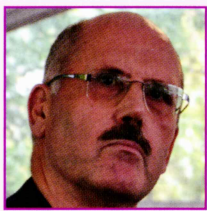

Prebrali so za vas:

Martin Breclj

Dragica Krapež Diktator z Griča (Mladika, Trst 2025)

Knjiga Dragice Krapež *Diktator z Griča* je pretresljiva pripoved o dolgotrajnem in sistematičnem psihološkem nasilju, ki je zaznamovalo življenje njene družine in širšega okolja. Glavna žrtev tega hudodelstva je bila pripovedovalka sama s svojima staršema, glavni hudodelec pa je bil njen ded po očetu, kateremu je Dragica Krapež pravila "wače" in ki se v knjigi pojavlja zgolj pod imenom "Diktator", češ da je bil "fanatik, ki si ne zasluži, da bi bilo njegovo ime sploh zapisano" (str. 9).

Zgodba se odvija v drugi polovici prejšnjega stoletja na Cerkljanskem. Diktator je bil do 2. svetovne vojne vsaj na videz povsem normalen človek, mogoče celo širokogruden. Po poklicu je bil krojač, poročil pa je sedem let starejšo kmetico, ki je takrat že imela petletnega nezakonskega sina. Zrasel je v povprečno verni družini in je v skladu s tedanjo družbeno normo dal krstiti svojega sina Rudija – Dragičinega očeta.

Kot beremo v knjigi, pa se je med vojno vse spremenilo: "Komunizem je potegnil Diktatorja v svoj vrtinec in to je bil začetek konca složne družine. Babica ni smela več hoditi v cerkev in je lahko molila samo še skrivaj v svoji podstrešni sobici. Tudi bogkovega kota ni bilo več v hiši. Diktator je dobesedno gorel za komunizem, Rusija mu je bila kot obljubljena dežela. Med vojno se je to njegovo prepričanje le še stopnjevalo in doseglo vrhunec, ko je spoznal, da edini sin ni pripravljen spoštovati komunističnih nazorov." (str. 16)

Rudi Peternelj se je namreč zaljubil v enajst let mlajšo sosedo Marico iz verne družine. Za Diktatorja je bil to afront, češ da se je njegov sin spečal s "klerikalko". Ko se je kmalu potem – to je bilo sredi 50. let – izkazalo, da bo postal ded, je s stisnjenimi zobmi pristal na poroko, čeprav le civilno. Zadeva pa se je dokončno izrodila, ko je bila Dragica na skrivaj krščena. Kakor hitro je za to zvedel, je Diktator grobo obračunal s sinom, snaho in z novorojenko. Dragičino mamo je izgnal z doma in ji s pomočjo partijskih nadzornikov onemogočil vsak stik z možem in hčerko.

Dragica je potem odraščala ob očetu, ki pa je po Diktatorjevem ukazu ni smel ne objeti ne ogovoriti, lahko jo je samo grajal. Z njo se je neposredno ukvarjal ded sam, a brez vsake človeške empatije. Dovolj je pomisliti, da je ni nikoli poklical po imenu, ampak se je nanjo obračal le z vzdevkom »Čeča«. Edina topla oseba v njenem otroštvu je bila babica, ki pa jo je Diktator prav tako zatiral.

Nadzor, ki ga je Diktator izvajal nad vnukinjo, je bil izredno strog in je trajal do njegove smrti v 80. letih. Medtem se je moral Dragičin oče znova poročiti, tokrat s partijko, ki je bila do dekllice hladna in sovražna. Kljub vsem krivicam je Dragica na koncu življenja negovala oba: despotskega deda in trdosrčno mačeho. Zbližala pa se je tudi s svojo mamo Marico ter si ustvarila lastno družino, tako da je danes mama, babica in prababica.

Prepuščam bralcem, da podrobneje spoznajo trnovo pot, ki so jo prehodili Dragica Krapež, njena starša, babica ter druge Diktatorjeve žrtve. Gre za dogodek in situacije, glede katerih večkrat ne moreš verjeti, da so se zares zgodili, saj v njih izginja sleherna človečnost, pravzaprav normalna človeškost. V resnici smo priče neki patologiji, točneje psihopatiji.

Podoben bolezenski sindrom, kakršen je prizadel Dragico Krapež in njeno družino, se je prav gotovo že marsikdaj pojavil in se še pojavlja, tudi v drugačnih družbenopolitičnih razmerah. Bolezen se pač rada prikrađe vsepovsod brez vabila – tako kakor mnoge druge nadloge. In vendar bi preuranjeno skleпали, da je bil Diktator iz naše zgodbe čisto slučajno komunist in da njegovo hudodelstvo ni imelo opraviti z družbenopolitičnimi razmerami, ki so vladale v Sloveniji po 2. svetovni vojni vse do njene demokratizacije in osamosvojitve.

Iz pripovedi nazorno izhaja, da je bil Diktator kolesce, ki se je odlično vklapljal v širši realsocialistični kontekst: njegove lovke so neovirano obvladovale ne le Dragičino družino in sosesko, ampak so segale v

širše družbenopolitično okolje vse do krajevne javne uprave, šole, delovnega mesta in celo sodišča. Če je bil Diktator res patološki lik, potem je bilo nekaj patološkega tudi v družbenopolitičnem okolju, v katerem je uspeval.

V diktaturah, kakršna je komunistična, se z lahkoto uveljavljajo osebnosti s psihopatološkimi potezami, saj takšni režimi temeljijo na ustrahovanju, manipulaciji in vsakršnem nasilju. Ker ni neodvisnih institucij, politične konkurence in svobodnih medijev, v njih izginjajo zavore, ki bi lahko omejile osebe, nezmožne empatije in človeške solidarnosti.

O tem so že pisali mnogi psihologi, politologi in filozofi, od Hannah Arendt in Ericha Fromma do Karla Popperja in Roberta D. Hareja. Ameriška psihologinja Martha Stout je na primer v svoji knjigi *The Sociopath Next Door* (Sociopat iz sosednje hiše, 2005) pojasnila, da psihopatija ni le klinična patologija, temveč družbeni pojav, ki lahko preoblikuje celotne institucije in politične sisteme. Po njenem je jedro psihopatske osebnosti odsotnost vesti: psihopat deluje brez empatije, moralnega obžalovanja in občutka krivde. Stoutova

opozarja, da so psihopatske osebnosti posebno uspešne v okoljih, kjer je oblast koncentrirana in demokratični nadzor šibek.

Zgodovina totalitarnih režimov ponuja izstopajoče psihopatske primere, kot so Adolf Hitler, Josip Stalin ali Pol Pot. Toda diktatorjev in diktatorčkov enake baže je bilo in je nič koliko. Njim so po svojih dejanjih primerljivi tudi razni liki iz slovenske oziroma jugoslovanske polpreteklosti: pomislimo le na naročnike in storilce množičnih izvensodnih pobojev ob koncu 2. svetovne vojne, od Hude jame do Macesnove gorice, ali pa na ustanovitelje in voditelje kazenskih in delovnih taborišč, začevši s tistim na Golem otoku.

Knjiga *Diktator z griča* je napisana v živahnem in tekočem jeziku. A ne gre toliko za literarno delo, kolikor predvsem za pričevanje, in sicer za pričevanje posebno dragocene vrste.

Kot pravi Manca Erzetič v svojem delu *Hermenevtika pričevanja* (2023), je pričevanje v globljem pomenu besede izpričevanje človekove človeškosti. V njem človek

razkriva svojo tu-bit, svojo bit-v-svetu, torej svoje bistvo. A kaj se zgodi, ko je človeškost potlačena – na primer v koncentracijskih taboriščih, v fanatični verski sekti ali v kakršni koli tiraniji? Tedaj pričevanje v pravem pomenu besede ni mogoče. V knjigi *Diktator z Griča* to najbolj nazorno pride do izraza, ko Dragica Krapež govori o obravnavi na sodišču v Novi Gorici, vsled katere so bile odvzete njeni mami vse starševske pravice. Dragica je tedaj na zrežiranem procesu dejala, da svoje »mame ne mara, ker je hudobna« (str. 47). Seveda to ni bilo njeno pričevanje v pravem pomenu besede. Kot šestletni otrok je pred sodnikom le ponovila, kar jo je ded naučil, da mora povedati. Tu perversnost Diktatorja in družbenopolitičnega sistema, katerega izraz je bil, doseže enega izmed svojih vrhuncev.

Pravo življenjsko pričevanje Dragice Krapež je knjiga *Diktator z Griča*. V njej se avtorica katarzično dvigne iz poteptane v pristno človeškost in ponovno vzpostavlja svoje mesto v svetu, bralci pa lahko s sprejemanjem pričevanja potrjujemo njeno človeško dostojanstvo.